

Tomaž Brejc, Ljubljana
KRUNO PRIJATELJ (1922–1998)
 Spominski zapis

Akademika, profesorja dr. Kruna Prijatelja sem spoznal namenoma, ne po naključju. Pisal sem uvodno razpravo k topografskemu gradivu, ki je zajemalo slikarstvo na slovenski Obali med gotiko in 19. stoletjem. V Ljubljani ni bilo ne zanimanja ne znanja, ki bi mi pomagalo razrešiti množico nepojasnjenih atribucij, ki so se v zadnjem stoletju zgrnile nad težko pregledno in dokaj neraziskano snov. Izhodišče je bila še prav šolska študija o slikah Palme mlajšega pri nas in s precej negotovosti sem jo izročil profesorju, ko je ob neki priložnosti, leta 1975, predaval v ljubljanski Narodni galeriji. Kakšno presenečenje: profesor Prijatelj je bil neznansko prijetna, vljudna in slikovita osebnost, brez najmanjšega zadržka se je pri priči spustil v razpravo z neznanim študentom in zdelo se je, da je pravkar končal detajlno raziskavo o slikarju in bil pripravljen brez najmanjše vzvišenosti in slepomišenja deliti lastne rezultate z neznanim spraševalcem. Prebral je mojo razpravo in se odločil, da jo bo objavil v Peristilu. Tako se je začelo najino znanstvo, ki je imelo včasih obliko nekakšnega delovnega dnevnika v pismih.

Profesor Prijatelj je bil in ostaja veliko ime v hrvaški umetnostni zgodovini. Hrvaškim kolegom in vsem nam je odkril barok v Dalmaciji, spisal je naravnost neverjetno množico člankov o schiavonih, lokalnih dalmatinskih šolah od romanike do 19. stoletja, poglobil se je v umetnostnozgodovinsko historiografijo (e. g. razprava o Ljubu

Karamanu) in pri vsem tem spremljal sodobno umetnost.¹ Bil je humanist v plemenitem pomenu te izrabljene krilatice. Ljubitelj in poznavalec umetnosti in literature, ki pooseblja duhovno tradicijo in jo z osebnim zgledom nadaljuje v prozaično sodobnost. Toda ničesar resnično nostalgичnega ni bilo v njem (vsaj kar zadeva najine stike). Ko sem mu razlagal konceptualno umetnost, je nejeverno zmajal z glavo, toda nikdar nisem slišal, da bi sodobne umetnostne smeri normativno, dogmatično zavračal.

Prijateljeve študije o umetnosti v Dalmaciji (medtem so narasle v pet zvezkov) so mi bile od vsega začetka metodološko vodilo pri prvih tekstih, ki sem jih pisal v Piranu kot neizkušen konservator v svoji prvi kratkotrajni službi. Ko jih berem zdaj, z distanco dveh desetletij, vidim, da je njihovo temeljno vodilo še vedno veljavno, da so Prijateljeve ugotovitve, na prvi pogled tako razvidne, včasih kar samo-umevne, v resnici posledica dolgotrajnega razmišljanja, plod poglobljenih analiz, študija virov in sodobne strokovne literature, da se izza njihove navidezne lahkotnosti in teoretske razpršenosti skriva dosledna in perfektno izpeljana metoda. Profesor Prijatelj je bil poznavalec v najboljšem pomenu. Lahko si samo predstavljam, kakšno zadoščenje je doživel, ko se je med restavriranjem poliptiha iz Čiova pokazala signatura Blaža Jurjeva in so se njegove intuitivne napovedi, ki pa jih je utemeljeval z obsežnim filološkim, arhivskim in primerjalnim aparatom, izkazale za edino pravilne – in to zoper resne in včasih celo netolerantne ugovore vodilnih poznavalcev dalmatinske šole in Blaža Jurjeva Trogirana še posebej.

Morda je v pisanju o Prijateljevem delu premalo poudarjena intuitivna komponenta, element čutne pozornosti, ki jo je Prijatelj delil z umetnino. Navidez skromno in varčno je pisal o slikah, za katere vem, da jih je doživljal vznurjeno, globoko čustveno, osebno vzneseno. Njegova predanost umetnosti je imela lastnosti prav crocejanske vere v moč individualnega izraza umetnine in njenega tvorca v primarnem, nedeljivem kreativnem dejanju.

Kruno Prijatelj je razumel poznavalstvo kot sintezo umetnostnozgodovinskih izkustev, ne kot specialistično vejo, ki zagotavlja

¹ Bibliografija prof. dr. Kruna Prijatelja je objavljena v Prijateljevem zborniku, I, str. 15–70, Split 1992 (Prilozi povijesti umijetnosti u Dalmaciji, 32).

precejšen zaslužek. Bil je atribucionist, ki je gojil intimno in profesionalno soočenje z umetnino kot izhodišče za njegovo drugo veliko ljubezen – poučevanje. Malo je ljudi, ki bi jih imel pedagoški eros tako v oblasti kot profesorja Prijatelja. Ko je začel pripovedovati o svojih odkritjih, smo lahko samo strmeli nad njegovim fantastičnim vizualnim spominom ter jasnim pregledom nad literaturo. V zgodbo o kakšnem odkritju je vpletel toliko opomb in dodatnih komentarjev, da bi bili sami po sebi dovolj za vrsto samostojnih člankov.

Spominjam se pogovorov pri meni doma, kjer je nekajkrat prespal na svojih popotovanjih, ko je družčina dokončno obupala nad neskončno debato o umetnostnozgodovinskih metodah in sva ostala sama: Pripovedal je o svojem rimskem študiju, o velikih imenih italijanske umetnostne zgodovine, ki jih je osebno poznal, o začetkih beneške umetnostne historiografije in se pri tem pogosto skliceval na Pallucchinija. Zanj je bil Pallucchini najvišje merilo, resnični prijatelj, toda tudi razsodnik. Ko sem pozimi 1976 pokazal Pallucchiniju fotografije slik iz Kopra, Izole in Pirana, me je najprej vprašal, čigav učenec sem. Ljubljana mu ni dosti pomenila, ko pa sem omenil Kruna Prijatelja, je postal pozoren (Moj veliki prijatelj!): če ne veste, vprašajte še njega, mi je odločno svetoval.

Profesor Prijatelj je visoko cenil Andreja Chastela. Zdel se mu je idealno uresničenje znastvenika, ki ga odlikuje široko humanistično obzorje, globina razlagalne moči in eleganca govornice in pisane besede. Na bolonjskem kongresu leta 1979 je bil zanj Chastelov nastop neprimerno močnejši od Białostockega, medtem ko so ga mladi ameriški učenjaki skoraj prestrašili: toliko znanja in tako malo razumevanja lepote umetnosti, je rekel. Pri Chastelu je občudoval njegovo spajanje izredne miselne širine, s katero je obravnaval italijansko umetnost, z mirno in včasih vzvišeno distanco, s katero je v *Le Mondu* meril vrednost sodobne umetnosti. Kruno Prijatelj je kot direktor splitske Galerije umjetnina vzdrževal stik s sodobno hrvaško umetnostjo in v njegovem zborniku odkrivam, da je ves čas, ne da bi se s tem kdaj koli hvallil, spremljal sodobno umetnost in bil zelo mil kritik njenih dosežkov.

Kruno Prijatelj, ki bi moral biti vsaj za mojo generacijo človek stare šole, je bil presenetljivo radovedna, živahna osebnost. Intenzivno je živel svoj čas in se ni nikoli pritoževal nad svojo usodo. Mislim,

I N M E M O R I A M

da ga je vseeno bolelo, ker ga zagrebška univerza ni v celoti sprejela pod svoje okrilje, hkrati pa je za svoje delo vendarle prejel najvišja hrvaška in množico uglednih tujih priznanj. Zelo so ga veselili uspehi ljubljanskih dalmatinskih študij, kot je poimenoval delo kolegov Höflerja, Štefanca in Kokoleta, ki so se mu s svojimi prispevki oddolžili v Festschriftu, in tudi v Zborniku, katerega zvest sodelavec in bralec je bil...² Imel je številne učence in množico znancev, ki so ga cenili kot vrhunskega strokovnjaka, ki ni nikomur odrekel svoje pomoči. Veliko nas je, ki ga bomo ohranili v toplem, prijateljskem spominu.

² J. Höfler: Akademik prof. dr. Kruno Prijatelj – sedemdesetletnik, ZUZ; n. v. XXVIII, 1992, str. 31–33.